

Х.В. Білоус

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ

5-6

10-11

класи

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2004

ББК 74.268.3 Укр.
Б61

Рецензенти:
доктор філологічних наук, професор
Куца О.П.
методист інформаційно-методичного
центру освіти м.Тернопіль
Орищин Р.Ф.

Білоус Х.В.

Б61 Українська література. Нестандартні уроки. 5-6, 10-11 класи. —Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2004. — 40 с.

ISBN 966-7224-86-4

Професійна освіта вчителя української літератури розпочинається з опанування методики викладання, тобто з науки про особливу сферу духовного життя людини. Особливу, бо вона розкриває йому чарівний світ Мистецтва Слова, образів і картин витонченої словесності. Дуже важливо, щоб учитель проводив уроки літератури цікаво, захоплююче. А для цього потрібно урізноманітнювати форми і методи роботи на уроці. Крім класичних, мають бути час від часу й нестандартні уроки, можливо й такі, про які йдеться у цьому посібнику.

Для вчителів української літератури, студентів, учнів середньої школи.

ББК 74.268.3 Укр.

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 966-7224-86-4

© Білоус Х.В., 1998
© “Навчальна книга — Богдан”,
макет, художнє оформлення, 2004

Моє літературно-методичне кредо

У кожного письменника, художника, композитора є своє мистецьке кредо. Таке ж літературно-методичне кредо повинен мати і вчитель.

Своє кредо хочу викласти у формі монолога-звернення Художньої Літератури до нас, словесників.

“Якщо Ви вірите, що я перша Муза людства, а не просто один зі шкільних предметів, то милуйтеся мною і насолоджуйтесь, розмірковуюйте наді мною і збагачуйтеся красою, мудрістю і натхненням; я ж щедро дарую Вам усе, що маю. Щоб я запанувала у Ваших серцях, то нехай на моїх уроках будуть тільки Читачі. З них один — досвідчений, він же друг письменника, інші — мої неофіти. І хай найстарший Читач не проголошує затертих істин-стандартів, а веде неофітів у незвідані світи літературними стежками.

І якщо у тій захоплюючій мандрівці йому самому буде цікаво, неофіти-учні це відчують і не зубритимуть премудрий академаналіз, а будуть дивуватися, запитувати, сперечатися, доводити, ділитися враженнями від зустрічі зі мною.

Я досить складна натура, частенько ще й з підтекстом, а про мене в школі та й у вузі так мало сперечаються, а більше завчають, ніби я геометрія. Моя ж природа емоційно-образна, а не логічно-поняттєва. Деякі словесники розмірковують про мене здебільшого за посібником, школярі — за підручником, наче хто конфіскував у них сокровенні почуття, власні думки, свої живі слова. Є ж вони в кожного! Пробудити їх тільки треба...”

Пригадалася мені одна передача: кореспондент зі Львова вела розмову зі студентами-філологами про те, в якій школі вони не хотіли б працювати. Усі відповіли: “Де немає дружного колективу, творчої праці, де байдуже ставляться до культури слова...” А їхню думку мовби продовжив письменник Юрій Щербак, який зазначив: “Мова і література — це

пам'ять народу, його генетичний безсмертний код, це колективна совість суспільства, увічнена в слові. А слово — найефективніша і найстійкіша річ, що не згорає у вогні історії, і кожен, хто працює зі словом, немовби сам стає причетний до безсмертя...”

А далі Юрій Миколайович продовжив: “Не можна прищепити любові до рідної мови й літератури, якщо сам не любиш, не вболіваєш за долю української словесності. Треба вивчати і знати нашу безсмертну спадщину — народні казки, думи і пісні, поезію Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, прозу Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника... І, звичайно, жадібно читати літературу сучасну, нехай навіть не передбачену навчальними програмами. Необхідно показати дитині, що слово і література живуть, розвиваються, звучать по-сучасному...”

Роздумуючи, я запитувала себе: чи все роблю для того, щоб учні добре знали рідну літературу, тобто цікавились предметом, учили напам'ять прозові уривки, вірші, виразно, вдумливо декламували їх; рецензували відповіді однокласників, прочитане, прагнули самостійно працювати?

І прийшла до висновку, що передусім учитель повинен цікаво проводити уроки, аби учні завжди були активними, прагнули до знань. Він має навчити школярів культури спілкування, уміння слухати своїх друзів і вчителя, записувати необхідне в чернетці, виділяти основне. Дуже важливо прищепити учням любов до книги, щоб кожен хотів і вмів читати. Тобто, виховувати культурного читача. Отже, учитель повинен працювати так, щоб учні чекали уроків літератури, немов свята.

Вивчаючи в 5 класі казки, я запропонувала інсценізувати, оповідати, ілюструвати витвори народної мудрості. Це зацікавило дітей, байдужих не було. А вивчаючи в 6 класі пісні, порадила учням звернутися до твору Василя Скуратівського “Берегиня”, зокрема до новели “Мамина пісня”. Спільно дійшли до висновку, що пісня — душа народу, а починається вона з маминої колискової.

З яким захопленням слухали шестикласники вірші зі збірки Дмитра Білоуса “Диво калинове”! Згодом готувалися до незвичайного уроку на тему “Якби я був (була) вчителем (учителькою) початкових класів...” Клас поділили на групи — кожна з них вибирала собі вчителя. Я пояснила, що

буде конкурс на кращого вчителя, кращу інсценізацію, ілюстрацію, кращого декламатора і рецензента-активіста.

Зі збірки “Диво калинове” ми використали такі вірші: “Вічно жива”, “Рідне слово”, “Клумачний словник”, “Із прадавнього коріння”, “Злитки золоті”, “Це ж як вірш!”, “Хліб і слово”, “Коли забув ти рідну мову”, “Диво калинове”.

Почала урок із вступного слова про значення мови в житті кожної людини, про те, що мова — неоціненний скарб народу, а за словами В.О.Сухомлинського, це віконця, через які людина бачить світ. “Кожен із нас,— підкреслила я, — повинен дбати, щоб наша мова не тліла, як мертва, а горіла, як сонце”.

Сьогодні ми разом (а більше ви), — продовжила я, — проведемо нестандартний урок, який для когось із вас буде першим кроком у майбутній професії вчителя. І якщо хтось із вас колись обере цю професію, то нехай нинішній урок стане йому світлою путівкою в життя. А допоможе нам у цьому прекрасний поет, перекладач, лауреат премії імені Максима Рильського Дмитро Білоус і його збірка “Диво калинове”.

Далі один з учнів зі своєю групою веде урок, потім другий, третій... Щоб було цікавіше, вони переплітають форми його проведення: декламації, інсценізації, ілюстрації. У кінці уроку оцінюємо кожного і визначаємо переможців, аналізуємо, що вдалося найкраще, а на що слід звернути увагу.

Такі уроки подобаються учням: вони вчать виступати перед аудиторією, спілкуватися з нею, оцінювати однокласників, виявляти свої здібності й нахили.

Життя ставить перед учителями нові вимоги, завдання, проблеми. Їх багато, не всі можна вирішити. Але є й такі, розв’язання яких залежить саме від нас. Це — проблема якості уроків, проведення яких неможливе без урізноманітнення їх форм і методів.

Працюючи у 9-11 класах, прагнула внести у класичні форми і методи щось нове, цікаве, що сприяло б кращому засвоєнню матеріалу.

Вчити учнів сприймати поезію серцем і душею, переноситися у її прекрасний дивосвіт допомагають уроки Поезії, театр поезії того чи іншого митця. Наприклад, у дні народження і пам’яті Великого Кобзаря ми провели урок-театр поезії “Жіноча доля у творах Тараса Шевченка”.

Цікавий тип уроку — творчий звіт, який вчить мислити асоціативно, будить прагнення творчості, розширює мистецькі обрії, виховує естетичні смаки, виявляє творчі здібності учнів. Такий урок я проводила після вивчення життя і творчості І.Я. Франка.

Учні отримали завдання приблизно за два тижні до проведення уроку-творчого звіту. Клас було поділено на п'ять груп (за бажанням):

I група — юні науковці, які займалися дослідницькою роботою, тобто вивчали матеріали про творчість письменника, спогади про нього.

II група — юні художники, які ілюстрували епізоди з різних творів Каменяра.

III група — актори-любители, котрі інсценізували окремі уривки творів (поетичних, прозових, драматичних) письменника.

IV група — читці-декламатори, які виразно й майстерно читали улюблені твори митця.

V група писала твори-роздуми, наприклад: “Читаючи цикл “Веснянки” Івана Франка...”, “Роздуми над поемою “Мойсей”...”

Такого уроку-свята десятикласники чекають із нетерпінням, готуються до нього сумлінно, роблять виставки творів, зібраних матеріалів; портрет прикрашають вишитим рушником, записують найкращі вислови про Каменяра; одягаються у вишиті блузки, сорочки; столи повертають так, щоб бути обличчям до слухачів і глядачів. Після уроків-свят вони діляться враженнями про почуте і побачене (у письмовій формі).

Ось що написала Наталя К. у творі-роздумі про уроки літератури: “Я чекаю їх, як чекають великого свята, коли з тасмним шелестом давнього пергаменту розгорнуться картини, створені моїми друзями, коли на мене мудрими очима гляне Мойсей, черкне крилом небесна блакить над прадавніми горами і стане на скалі Захар Беркут.

Ми в полоні у барв, що по-своєму розкривають кожен твір, але на нас чекає ще одна незрівнянна чарівниця — музика. То вродиста, то сумна, то голосна і грізна, мов грозова ніч, то легка й прозора, наче ранковий вітерець.

Я слухаю своїх однокласників, а згодом вони слухатимуть мене. І я так прагнутиму передати своє розуміння образу Анни, щоб у моїх очах присутні побачили її тривогу, на обличчі — сльози, а в серці — горе.

Я хочу збагнути широку душу Каменяра!”

Отже, всі форми і методи, які вчитель використовує на уроках літератури, повинні спонукати учнів до самостійної праці, до творчого мислення, до формування світогляду...

Сьогодні ми повинні по-новому підходити до вивчення роману Панаसा Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні?”, творів Олександра Довженка, особливо повісті “Україна в огні”, “Щоденника”; з доробку Миколи Бажана вивчати цикл “Нічні концерти”, щоби краще розкрити його талант.

Дуже важливо, що маємо можливість вивчати твори тих авторів, які були заборонені, про яких ми й не чули. Наприклад, знайомитися з життям і творчістю Олени Теліги та Олега Ольжича. Учні з надзвичайною цікавістю читали про цих мужніх, справжніх патріотів України, вивчили напам’ять їхні кращі вірші. Це дало можливість сказати правду про діяльність ОУН, її героїчну боротьбу з коричневим німецьким фашизмом та червоним московським комунізмом.

А як захоплюють дитячі серця поезія та мала проза Богдана Лепкого, зокрема оповідання “Лежав при відчиненім вікні” і “Під Великдень”...

Серце кров’ю обливається, коли читаємо твір Уласа Самчука “Марія”. Це — крик душі автора за долю України у страшний 1933 рік.

Отже, література — це мистецтво, а не наука, і про це ми, вчителі, повинні пам’ятати завжди.

Автор

Театралізований урок, присвячений Т.Г. Шевченкові (5-6 класи)

Тема уроку. Сирітська доля у віршах поета.

Мета уроку: вчити учнів сприймати поезію Кобзаря серцем і душею; виховувати любов і шану до талантів України, знаних у світі.

Оформлення уроку: портрет Тараса Шевченка, “Кобзар”; стіл застелено вишитим обрусом, на лавах — вишиті серветки; хлопчики й дівчатка у вишитих сорочках і блузках.

Учень читає перші рядки вірша “Думи мої...” на фоні музики до того ж твору.

Учитель продовжує.

Думи й помисли Тараса Шевченка були про Україну, про її народ, його нещасливу, занапащену долю:

Я так її, я так люблю,
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!

Любов, як сонце, може обігріти, а може й спопелити у гніві за зраду. Та митець був християнином і глибоко релігійною людиною. Він пам’ятав:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра...

А лебединою піснею Кобзаря став “Буквар південноруський”, написаний у Петербурзі і якого автор посилав в Україну із берегів Неви дітям, щоб вони могли вчитись у недільних школах...

Хто ж цей Пророк, де народився, хто його батьки?

Учениця. Весна-весняночка... Це вона, привітна і щедра, подарувала Україні вірного сина, а світові — генія.

Рідна мати дала хлопчикові ім’я — Тарас, що означає “бунтар”.

Учитель. Щороку 9 і 10 березня та 22 травня (саме в травні тіло поета було перевезено зі Смоленського кладовища в Петербурзі на Україну, на Чернечу гору (сьогодні Тарасова) у Каневі для перезахоронення) ми схиляємо свої голови перед генієм Шевченка, вшановуємо славного поета, талановитого маляра, мислителя, захисника поневолених і покритих джених.

Учень.

Не на шовкових пелюшках,
Не у величному палаці —
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.

Учениця.

Нещасна мати сповила
Його малого й зажурилась...
І цілу ніченьку вона
За сина-кріпака молилась.

Учитель. Матуся ходила на панщину і брала з собою мале хлоп'я. Про це Тарас Шевченко, коли стане поетом, напише у вірші “Сон” (“На панщині...”).

Учениця декламує вірш “Сон”.

Хлопчик.

І Бог почув молитву ту,
І дав душі убогій силу,
І в руки хлопцеві вложив
Співецьку чародійну ліру.

Учитель. Дитинство Тараса було нещасливим, бо дуже рано хлопчина залишився сиротою:

Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила.

Учитися змоги не мав, тому з тринадцяти років пас чужі ягнята.

Учень декламує вірша “Мені тринадцятий минало...”

Учитель. Дуже боляче було Шевченкові, коли бачив під тином мале хлоп'я, сиротину, єдиним багатством якого була старенька свитина.